

ПЕДАГОГІЧНА ТА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 378.147:159.9-051

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2022.5/10>

Доброскок С.С.

Університет імені Григорія Сковороди в Переяславі

ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ КОМУНІКАТИВНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

В статті представлено сучасне наукове уявлення про комунікативну толерантність, визначену такими науковцями, як: В.В. Бойко, Т.А. Воронцова, Н.В. Данилюк, С.С. Доброскок, Л.А. Донсков, Х.З. Багіров, Л.А. Калмикова, Г.В. Калмиков, І.В. Мисан, Л.К. Муллағалиєва, І.І. Просвірка, Н.В. Соловйова, І.А. Стернін, Н.В. Харченко, К.М. Шиліхіна. Комунікативна толерантність тлумачиться як: 1) мовленнєва поведінка з недерективними мовленнєвими актами; 2) систематизуюча характеристика особистості; 3) властивість особистості, що впливає на взаємовідносини з іншими людьми і професійне зростання; 4) мовленнєва взаємодія в процесі спілкування; 5) тип мовленнєвої поведінки, для якої характерне придушення мовленнєвої агресії, паритетний діалог; 6) мовний засіб актуалізації толерантності тощо.

В змісті статті презентуються підходи до діагностики комунікативної толерантності майбутніх психологів; представлено пояснення щодо застосування в дослідженні дискурсивного і функціонально-стилістичного підходів; враховуються особливості дискурсивно-функціонально-стилістичного підходу до діагностики комунікативної толерантності психолога в жанрі психологічно-центрованого діалогового інтерв'ю з клієнтом з урахуванням того, що саме у вербальній взаємодії, орієнтованій на вираження різних, і під час протилежних, думок для захисту власної точки зору, отримує яскраве втілення проблема комунікативної толерантності.

Подаються вибрані й обґрунтовані параметричні критерії і критеріальні показники спостереження комунікативної толерантності студентів; наводяться приклади використання діагностичних методик, відповідних критеріальним показникам; презентується: а) авторський опитувальник «Я-комунікативна толерантність», який використовується для виявлення рефлексивних проявів як елементу комунікативної і когнітивної сфер психіки майбутніх психологів; б) розроблені автором статті приклади тестів з одним і двома радикалами для вивчення мовленнєвої і мовної толерантності як складових комунікативної толерантності.

Ключові слова: комунікативна толерантність, психологи, мовна толерантність, мовленнєва толерантність, діагностика.

Постановка проблеми. Багатозначне поняття «толерантність» в кінці ХХ століття набуло в психології певних трансформацій. Зміст цього поняття відповідно до нестихаючих дискусій кардинально змінився з розумінням толерантності як стійкості (переносимості) і терпимості на культурну, моральну і етичну цінність, що призвело в лінгвістиці до розщеплення семантики лексеми, а в соціумі – до зникнення негативної конотації, закріпленої за одним із значень цього терміну в процесі його функціонування пов'язаної з пасивним, байдужим ставленням до Інших [10].

В сферу цього гуманітарного – психологічно-центрованого феномена поступово залучаються суб'єкт і його діяльність, та із «пасивної» толе-

рантність перетворюється в «активну», що містить не тільки смирення, а й пізнання, оцінку, прийняття рішень, розуміння чужої думки [3].

Важливою віхою в еволюції проблематики толерантності є введення у науковий обіг поняття «комунікативна толерантність» й активна пошукова діяльність щодо вивчення цього феномена в різних галузях знань [1; 2; 9; 11 та ін.]. Результати системного психолінгвістичного аналізу феномена комунікативної толерантності представлено в публікації [7]. Толерантність як комунікативна властивість особистості висвітлена в небагатьох зарубіжних публікаціях з психології (S.V. Yavon, M. Tomaseelo, C. Trevartenma, N. Valiakmetova, A. Stoykov та ін.).

Наше теоретичне дослідження [4] дало змогу з'ясувати, що толерантність – явище, власне суб'єктам комунікації, розглядається в різних дослідженнях більшою мірою як феномен, пов'язаний з інтеракцією, а не комунікацією. Мається на увазі, що дослідження інтеракційного плану номінується як розвідки з комунікативної толерантності. Це засвідчує низка досліджень, проведених на фахівцях і майбутніх фахівцях різних соціономічних професій, зокрема: а) *медиків* (П. Бабенко, Т. Мансова, Л. Памна, І. Торубарова, Н. Фоміна, С. Ядріна, Р. Намільтон В. Кумар), б) *педагогів* (Е. Костюшина, Ю. Макаров, С. Русакова, А. Скок, С. Толстікова), в) *юристів* (Т. Маясова, Л. Ніколаєва, А. Осінова), г) *телекомунікаційних фахівців* (А. Бекетова), д) *управлінців* (Е. Пищик), е) *менеджерів* (Л. Донскова), є) *викладачів ЗВО* (Ж. Гладких), ж) *соціальних працівників* (Т. Еремєєва, І. Лейфа, С. Толстікова, Л. Яцевич).

Комунікативна толерантність практикуючих психологів і майбутніх психологів, як психолінгвістична проблема, не була предметом дослідження ні в психології, ні в інших гуманітарних і поведінкових науках, незважаючи на те, що насамперед психологи, які покликані надавати психологічну допомогу, мають бути не тільки прикладом коректного у мовленнєво-мовному сенсі ставлення особистості до інших людей, а й виявляти експресивно-вербальну терпимість до неприйнятних, на їх думку, висловлювань, психічних станів і вчинків клієнтів, бути готовими миритися з будь-якою, експлікованою партнерами по комунікації, думкою, їхніми особливостями і звичками вираження суб'єктивних смислів у мовленнєвому спілкуванні, виявляти готовність прийняти комунікантів із їхніми психологічними проблемами й усіма властивими їм рисами та стилями мовленнєвої поведінки.

З огляду на це виникає наукова потреба у створенні підходів до вивчення психологічних особливостей і студіювання стану та рівнів розвитку комунікативної толерантності майбутніх психологів саме в комунікаційному аспекті, подоланні існуючої в окремих психологічних дослідженнях тенденції отождолення комунікації й інтеракції.

Мета статті – представити сучасне наукове розуміння комунікативної толерантності та розроблені нами підходи до її діагностики у студентів-психологів ЗВО.

Методи дослідження. Використовувалася сукупність теоретичних методів: систематичний огляд наукових джерел з проблеми комунікативної толерантності, їх системний аналіз, класифікація

досліджень за їх фаховою спрямованістю, систематизація й узагальнення результатів аналізу, виокремлення і синтезування окремих наукових положень для створення авторських опитувальників. Також застосовувалися такі емпіричні методи як: спостереження за комунікативною поведінкою студентів, їх опитування, апробація двох опитувальників.

Виклад основного матеріалу. Комунікативна толерантність як властивість особистості представлена в науці міждисциплінарно.

Особливий інтерес для вирішення прагматичних завдань ефективної підготовки майбутніх психологів становлять дослідження, в яких дійсно представлений саме комунікативний аспект толерантності, а не інтеракційний.

Так, комунікативну толерантність розглядають, передусім, як комунікативну поведінку особистості, в якій «...дотримується принцип увічливості, домінують недирективні мовленнєві акти, що відображають поважне, тактичне ставлення до співрозмовника, а також переважають мовленнєві стратегії і тактики, характерні для безконфліктного спілкування» [11: 96]. Ці дослідники вважають, що через формування комунікативної толерантності або культури мовленнєвого спілкування можливе формування поведінкової толерантності і толерантності як ментальної категорії та цінності національної свідомості. Комунікативний шлях формування толерантності у групи або особистості, на їх погляд, є найефективніший шлях в соціально-культурній ситуації, характерної для сучасного цивілізованого суспільства, а комунікативна толерантність – форма прояву толерантної свідомості, яка найбільше підлягає спостереженню і найбільше чутлива до педагогічного впливу. Отже, формування настановлень толерантної свідомості через формування комунікативної толерантності, за їхньою думкою, є найбільш перспективним і практично досяжним [11: 96].

Досліджуючи толерантність мовленнєвої комунікації Н.В. Соловйова виділила три типи мовленнєвої поведінки: 1) конструктивну, націлену на інтереси Іншого і виражену у поважному ставленні до нього, в намаганні зрозуміти і осмислити його позицію, не обмежуючи права на існування власної позиції. Ці суб'єкти використовують тактики, які експлікують зацікавленість в комунікативному співробітництві як гармонічному діалозі (тактика рекомендації, етикетна тактика зниження категоричності висловлювання, тактика поступку); 2) полемічну, що характеризується установкою на некооперативну взаємодію, зумовлену намаганням

бачити в Іншому конкурента (противника). Це проявляється в негативному ставленні до змісту його мовлення, а інколи навіть до особистісних особливостей, через що полеміст використовує тактики нетолерантної комунікації з метою нейтралізувати його позицію й утвердити пріоритет власної позиції (тактика іронізування і конфронтаційного запитання, тактика деформації (знеславлення), що виражається негативно-оцінною лексикою на адресу опонента); 3) ідеологічну, зумовлену ускладненими умовами мовленнєвої взаємодії під впливом фактору політичної ідеології і установкою на комунікативне домінування, доповненою прагмаідеологічною установкою [10].

Важливі судження щодо комунікативної толерантності містяться в публікації В.В. Бойка, який відносить комунікативну толерантність до систематизуючої характеристики особистості, з якою узгоджуються і утворюють якийсь психологічний ансамбль багато інших якостей індивіда, передусім, моральні, характерологічні й інтелектуальні. Ось чому, наголошує цей психолог, особливості комунікативної толерантності можуть свідчити про психічне здоров'я, внутрішню гармонію або дисгармонію, про здатність до самоконтролю і самокорекції [1].

Л.А. Донцова і Х.З. Багіроков тлумачать комунікативну толерантність як властивість особистості, яка визначає життєву позицію і діяльність людини, що впливає на взаємовідносини з іншими людьми і професійне зростання. Своє теоретичне осмислення толерантної комунікації вони пов'язують з мовленнєвою діяльністю: породженням і сприйманням висловлювань. До психолінгвістичних особливостей толерантної комунікації вони відносять такі фактори: 1) мотиваційні фактори входження в спілкування, спрямованість інтересу й уваги, настановлень і ціннісних орієнтацій; 2) структуру власне комунікації, особливості комунікаційної взаємодії з мовною особистістю в процесі толерантного спілкування, мовленнєвої поведінки комунікантів; 3) самопред'явлення і самоконтроль комунікантів в толерантному спілкуванні [5].

До складових комунікативної толерантності ці дослідники відносять емоційний і поведінковий компоненти. Емоції мовної особистості в комплексі мотивів спілкування мають особливе значення завдяки тому, що саме в цьому вимірі комунікативної ситуації співбесідники знаходять спільність. Поведінковий компонент комунікативної толерантності утворює, на їх думку, найбільше число конкретних умінь і здібностей,

серед яких здатність до толерантного висловлювання і відстоювання власних позицій як точки зору, готовність до толерантного ставлення до висловлювань інших, здібність до взаємодії різномислячих, уміння домовитися і толерантна поведінка в напружених ситуаціях [5].

Прослідковуючи генезис поняття «толерантна мовленнєва комунікація», І.І. Просвірка інтерпретувала його як мовленнєву взаємодію в процесі спілкування, як унікальний засіб, який дозволяє за допомогою, передусім, лінгвістичних засобів продемонструвати інтерес до культури іншої людини, дружелюбність і розуміння у взаємному сприйнятті людей, в тому числі, і сприйманні різних етносів. Це наукове уявлення про толерантну мовленнєву комунікацію базується на розумінні, що політичні процеси, що відбуваються в сучасному світі, здійснюють вплив на мовленнєве спілкування, переводячи цей процес з мовленнєвого впливу, основною метою якого є тільки вплив мовця на слухача, в мовленнєву комунікацію, в процесі якої головною стає взаємодія, взаєморозуміння, взаємопроникнення. Критерій толерантності в такому спілкуванні відіграє ключову роль. Етнічна складова терпимого відношення комунікантів в процесі спілкування пов'язана безпосередньо з етнічним компонентом, етностереотипом, який включає оцінний компонент. Тому дуже небезпечним є прояв в спілкуванні негативних оцінок, що демонструють нетолерантне ставлення мовця до об'єкта, теми мовлення. Ці засоби є конфліктогенними, і використання їх в процесі мовленнєвої комунікації не сприяє процесу взаємодії [9].

Т.А. Воронцова вважає, що «...толерантність, поряд з агресією й увічливістю, є одним із типів мовленнєвої поведінки» [2: 4], яка характеризується придушенням мовленнєвої агресії, збереженням недоторканності комунікативного простору мовців, збалансованим діалогом з послідовною зміною комунікативних ролей. Толерантна мовленнєва поведінка спрямована на паритетний діалог, пізнання «чужого». Толерантність може виражатися через представлення предмета мовлення з різних позицій [2: 4].

Л.Ф. Муллагалієва створила концепцію мови як засобу актуалізації толерантності в комунікації, яка застосовується стосовно різних феноменів, зокрема: для встановлення компромісу або активного, поважного відношення до багатоманітності думок; зауважила необхідність проявляти толерантність в міжособистісному спілкуванні, в сфері освіти, в родині, адже інтерес до

іншої думки, повага до багатоманітності поглядів, а головне, бажання чогось навчитися в іншого, перейняти саме цінне – невід’ємна риса сучасної «мультикультурної» людини, яка володіє гнучкістю, дозволяє пристосуватися до будь-якої ситуації і креативно керувати міжкультурною напруженістю і можливим конфліктом. Мова толерантності, у її розумінні, – це складне багатоконпонентне утворення, збереження якого в онтології мови в умовах натиску мови екстремізму і мови політкоректності є насущним завданням при вивченні мови толерантності як засобу гармонійного існування суб’єктів – органічна частина долучення до світової культури, спосіб виживання в умовах духовної кризи ХХІ століття [8].

Отже, комунікативна толерантність пов’язана з такими психічними феноменами, як мовлення людини та її «індивідуальна мова» [7].

Погоджуючись з такими розуміннями комунікативної толерантності і визначаючи її тією чеснотою, без якої неможлива діяльність майбутнього психолога в сучасному поліетнічному світі, ми підкреслюємо потребу її активної позиції в розумінні цього явища і визначаємо комунікативну толерантність як властивість діалогічної або полілогічної взаємодії, орієнтованої на психологічний альянс, гармонійну співпрацю, взаємоповагу і взаєморозуміння. В сфері психології ця властивість притаманна мовленнєвій поведінці суб’єктів психологічної (терапевтичної, консультаційної, профілактичної, тренерської та ін.) комунікації та може інтерпретуватися як категорія мовленнєвої комунікації і мовленнєвого спілкування.

Вважаємо доцільним використання функціонального, дискурсивного і стилістичного підходів до діагностики толерантності мовленнєвої комунікації в жанрі психологічної (мовленнєвої) взаємодії, оскільки саме в психологічному альянсі, який орієнтований на вираження різних і під час протилежних думок психолога і клієнта з метою захисту своїх позицій, проявляється або не проявляється комунікативна толерантність.

Дискурсивний компонент такого підходу зорієнтований на врахування психо- й екстралінгвістичних факторів при породженні психологами висловлювань. Функціонально-стилістичний компонент пов’язаний з вивченням мовних засобів змісту цих висловлювань, а також текстів, які є прикладом психологічно орієнтованої толерантної комунікації і показником комунікативної толерантності їх авторів.

Також враховувалося, що характер мовленнєвої взаємодії майбутніх психологів в професій-

ному діалозі або полілозі великою мірою визначається індивідуальними особливостями мовних особистостей майбутніх психологів і їхніми ціленастановленнями, зокрема прагненням до співробітництва в комунікації чи до домінування, які втілюються в конкретних стратегіях і тактиках мовленнєвої поведінки. Настановлення на кооперативне співробітництво виражається в комунікативно-толерантних стратегіях і тактиках вербальної взаємодії, настановлення на конкуренцію і домінування реалізується через комунікативну інтолерантність, конфліктні мовленнєві стратегії і тактики.

З урахуванням положень, які розкривають суть дослідницьких підходів, були визначені критеріальні параметри. Виокремлено чотири критерії обсервації комунікативної толерантності і відповідні їм показники.

Когнітивний критерій передбачав такі показники: 1) знаннєвий; 2) рефлексивний.

Комунікативно-настановлювальний критерій містив: 1) соціальну дистанційність в комунікації; 2) завуальовану жорстокість; 3) відкрити жорстокість; 4) обґрунтований негативізм; 5) буркотливість, примусливість, гнівливість, сварливість; 6) негативний досвід спілкування.

Комунікативно-толерантнісний критерій був пов’язаний з наступними показниками: 1) прийняття/неприйняття індивідуальності комунікантів; 2) оцінка людей з позицій власного Я; 3) категоричність і незмінність оцінок на адресу комунікантів; 4) терпимість до комунікабельних якостей співрозмовників; 5) схильність впливати на партнера по комунікації, перевиховуючи його; 6) схильність підганяти параметри під себе, робити їх зручними у бесіді; 7) тенденція комунікативної поведінки, властива комунікантам; 8) ступінь терпимості до дискомфортних станів співрозмовників; 9) адаптаційні здібності у розмові з комунікантами.

Дискурсивний критерій представлений мовним і мовленнєвим показниками.

Так, наприклад для виявлення рефлексивних проявів як елемента когнітивної сфери психіки майбутніх психологів був розроблений авторський опитувальник: «Я-комунікативна толерантність».

Студентам пропонувалося здійснити рефлексію над власною комунікацією з адресатами. З цією метою вони мали вербалізувати результати самопізнання власних внутрішніх психічних процесів і станів, доповнюючи запропоновані їм речення; поміркувати над тим, що відбувається у їхній свідомості в процесі комунікативних актів

в діадах і більш складно організованих соціальних групах, об'єднаних значимою спільною діяльністю.

Зауважувалося, що при відповідях важливою була їхня власна думка, їхній самозвіт про факти свідомості, які вони переживали в процесі комунікативної поведінки, їхній самоаналіз якості власних комунікативних станів.

Студентів попереджали що відповіді мали бути відвертими, чесними й усвідомленими, що опитувальник не передбачає диференціацію відповідей на хороші і погані, правильні і неправильні. Їм не потрібно було зазначати в бланках опитувальника ПІБ.

Опитувальник містив такі незакінчені речення:

1. Я уявляю толерантність як...
2. Я знаю, що толерантність це...
3. Для мого спілкування комунікативна толерантність це...
4. Моя комунікативна толерантність проявляється в ...
5. Мені не вистачає для вияву комунікативної толерантності...
6. Мені заважає виявляти комунікативну толерантність...
7. Мене бентежить у розмові з комунікантами їхня...
8. Я вважаю, що головним в толерантній комунікації є такі психічні процеси співрозмовників, які...
9. В комунікації я проявляю: негативні емоції (які саме?) позитивні емоції (які саме?)
10. Для мене комунікативна інтолерантність – це...
11. Сприймаючи висловлювання партнера по комунікації, я відчуваю ...
12. Слухаючи співрозмовника я намагаюсь...

Для діагностики комунікативної толерантності за мовним і мовленнєвим показниками студентам пропонувалося виконати розроблені нами тести з одним і двома радикалами.

Радикали (від лат. *radix* – «корень») – це група однорідних за походженням психологічних якостей, заснованих на одних і тих же внутрішніх психічних умовах. В основі прояву кожного радикала – два важливих фактори: сила і динамічність нервової системи.

Так, наприклад, студентам пропонувалося уважно прочитати завдання, запропоновані тестом, і виконати його, дотримуючись поданих нижче вказівок:

1) виберіть і підкресліть слова і словосполучення, які, на Ваш погляд, є проявом мовної інтолерантності (нетерпимості).

Як бомж, «елітні» круги, низи суспільства, особи близькосхідної зовнішності, інвалід-колясочник, людина з ампутацією, безногий, каліка, хромий, замориш, сліпий, параклієнт, паравідвідувач, парапокупець, людина з інвалідністю, людина з обмеженими можливостями, тупий провінціал, багатенькі янки, релігійні упередження, нахабна пика, поганої вроди, потворний, гайова роза, особа з периферії, людина із столичною хворобою, «маленька» людина, даун, дитина з синдромом дауна, кольорові люди, маргінал, мурин, негритос, чернокожий, черномазий, афронегр, афроамериканець, темнокожий трюфель, жінка з кухні, жіночій персонал, грузинський торгош, атомна зброя, місцевий жлоб, корінне населення, кримінальний авторитет;

2) виберіть і вилучіть із тексту наукової дискусії слова, словосполучення і речення, в яких, як Ви вважаєте, міститься мовна інтолерантність. Замініть їх на полемічний тип висловів (перебудуйте текст): *«Не має ніякого сумніву, що фахівець з таким методологічним багажем потрібний тільки для того, щоб каламутити воду... Можливо, автор тут хотів сказати якимось інакше, більш тонкіше, або про інше, але воно вислизає від розуміння, оскільки виражене дуже туманно. Зазвичай так говорять дилетанти з боку, які безкоштовно роздають свої поради».*

Використані ці та інші методики діагностики комунікативної толерантності, релевантні означеним показникам, дають змогу для: а) інтерпретації комунікативної толерантності/інтолерантності як через аналіз висловлювань студентів, так і конкретних дискурсів (текстів) психологів, зафіксованих на паперових носіях; б) враховування не тільки таких стилеутворювальних факторів як форма суспільної свідомості, вид діяльності, тип мислення, а й інших психоекстралінгвістичних факторів, «розмитих» під впливом середовища реального функціонування професійної (психологічної) мови. Це дозволяє встановити і пояснити різний ступень експлікації комунікативної толерантності у психологічній взаємодії її суб'єктів.

Висновки. Комунікативна толерантність як властивість особистості притаманна саме мовленнєвій поведінці або мовленнєвій діяльності суб'єктів психологічної (консультаційної, терапевтичної та ін.) комунікації і може інтерпретуватися в якості категорії мовленнєвої комунікації – складової мовленнєвого спілкування.

Функціонально-стилістичний і дискурсивний складовий запропонованого діагностичного підходу пов'язуємо з кваліфікацією матеріалу, вибра-

ного для діагностики, і звертаємося до дискурсів, в яких засобами науково спрямованого функціонального стилю зафіксована фахова діяльність практикуючих психологів. Дискурсивно-функціонально-стилістичний підхід дозволяє, по-перше вибирати репертуар мовних засобів репрезентації студентам комунікативної толерантності; по-друге, забезпечити експлікацію цих засобів через прояв домінувального типу мовленнєвої поведінки учасників навчальної психологічної взаємодії; по-третє, осмислити проблему встановлення кордонів психологічних дискурсів з позицій толерантності.

Складові зазначеного підходу пов'язані, з одного боку, з кваліфікацією психологічних

дискурсів, вибраних для діагностики. Це певні типи дискурсів, в яких завдяки розмовному функціональному стилю зафіксована практична професійно-дискурсивна діяльність практикуючих психологів і майбутніх психологів.

З іншого боку, в процесі вивчення комунікативної толерантності ми застосовуємо категоріальний підхід, який дає змогу використовувати ефективні методи дослідження як для вияву, так і опису репертуару засобів мовленнєвої презентації та репрезентації категорії комунікативної толерантності через носії значень толерантності/інтолерантності, якими є використані суб'єктами комунікації мовні одиниці різних рівнів.

Список літератури:

1. Бойко В. В. Энергия эмоций в общении. Москва: Информ.-издат. дом «Филинь», 1996. 472 с.
2. Воронцова Т. А. Типология речевого поведения (коммуникативно-прагматический аспект). *Cuadernos de Rusística Española*, 2009. № 5. С. 21–31.
3. Данилюк Н. В. Развитие концепта толерантности в немецком языке.— Когнитивно-прагматические аспекты лингвистических исследований. Калининград, 2001. С. 88–93.
4. Доброскок С. С. Новітні дослідження толерантності в сучасній зарубіжній науці: результати систематичного огляду. *Габітус*. 2021. № 28. С. 9–19.
5. Донсков Л. А. Багириков Х. З. Психолінгвістическіе основы коммуникативной толерантности языковой личности. *Вестник Адыгейского государственного университета*. 2017. № 1. С. 34–38.
6. Калмикова Л., Харченко Н., Мисан І. «Я-мова» і.е. «Індивідуальна мова»: проблема функціональної генералізації. *PSYCHOLINGUISTICS*. 2021. 29(1). 59–99. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2021-29-1-59-99>
7. Калмиков Г. В., Доброскок С. С., Чижма Д. М. Ендеберя І. В., Кихтюк О. В. Комунікативна толерантність vs комунікативна інтолерантність як генеративна проблема. *PSYCHOLINGUISTICS*. 2021. № 30(1).
8. Муллағалиева Л. К. Язык толерантности : монография. Уфа : БГПУ, 2012.
9. Просвиркина И. И. Генезис понятия толерантная речевая коммуникация. *Вестник Российского университета дружбы народов, Серия: вопросы образования: языки и специальность*. 2007. № 1. С. 52–57.
10. Соловьева Н. В. Толерантность речевой коммуникации в дискурсивно-стилистическом аспекте. *Stylistyka*. 2011. 20(XX). 441–447. Режим доступу: <https://czasopisma.uni.opole.pl/index.php/s/article/view/3621>
11. Стернин И. А. Шилихина К. М. Коммуникативные аспекты толерантности : монография. Воронеж, 2001. 110 с.

Dobroskok S.S. APPROACHES TO THE DIAGNOSIS OF COMMUNICATION TOLERANCE OF FUTURE PSYCHOLOGISTS

The article presents the modern scientific idea of communicative tolerance, defined by such scientists as: V.V. Boyko, T.A. Vorontsova, N.V. Danyliuk, S.S. Dobroskok, L.A. Donskov, H.Z. Bahirokov, L.A. Kalmykova, H.V. Kalmykov, I.V. Mysan, L.K. Mullagaliyeva, I.I. Prosvirkina, N.V. Soloviova, I.A. Sternin, N.V. Kharchenko, K.M. Shilikhina. Communicative tolerance is interpreted as: 1) speech behavior with non-directive speech acts; 2) systematizing personality characteristics; 3) a personality trait that affects relationships with other people and professional growth; 4) speech interaction in the process of communication; 5) the type of speech behavior characterized by suppression of speech aggression, parity dialogue; 6) linguistic means of actualizing tolerance, etc.

The content of the article presents approaches to the diagnosis of communicative tolerance of future psychologists; an explanation of the use of discursive and functional-stylistic approaches in the research is presented; the peculiarities of the discursive-functional-stylistic approach to the diagnosis of communicative tolerance of a psychologist in the genre of a psychologically-centered dia-polylogue with a client by taking into account the fact what exactly in verbal interaction, focused on the expression of different, and sometimes opposing, opinions to defend one's own point of view, receives vivid embodiment the problem of communicative tolerance.

Selected and substantiated parametric criteria and criterion indicators of observation of students' communicative tolerance are presented; examples of the use of diagnostic methods corresponding to criterion indicators are given; the following are presented: a) the author's questionnaire "I-communicative tolerance",

which is used to identify reflexive manifestations as an element of the communicative and cognitive spheres of the psyche of future psychologists; b) examples of tests with one and two radicals developed by the author of the article for the study of speech and language tolerance as components of communicative tolerance.

Key words: *communicative tolerance, psychologists, language tolerance, speech tolerance, diagnostics.*